

Džulijan Badžini

Svinja
koja bi
da bude
pojeden

i još 99 misaonih ogleda

Prevela
Dijana Đelošević

■ Laguna ■

Sadržaj

Naslov originala

Julian Baggini

THE PIG THAT WANTS TO BE EATEN

AND 99 OTHER THOUGHT EXPERIMENTS

Copyright © 2005 Julian Baggini

Originally published in English by Granta Publications under the title *The Pig That Wants to be Eaten and 99 other thought experiments*

Translation Copyright © 2008 za srpsko izdanje, Laguna

<i>Predgovor</i>	9
<i>Reč zahvalnosti</i>	11
<i>Beleška o izvornicima</i>	12
1. Zloduh	15
2. Teleportuj me...	18
3. Indijac i led	21
4. Zalogaj sa strane	24
5. Svinja koja bi da bude pojedena	26
6. Točak sreće	29
7. Nerešeno	31
8. Dobri Bog	33
9. Veći brat	35
10. Veo neznanja	38
11. Brod <i>Tezej</i>	41
12. Pikaso na plaži	43
13. Crno, belo i skroz crveno	45
14. Greška u banci u vašu korist	48
15. Obično junaštvo	50
16. Trka sa kornjačama	52
17. Mogućnost mučenja	54
18. Zahtev racionalnosti	56
19. Bušenje mehura od sapunice	58
20. Osuđen na život	60
21. Zemlja Epifenjana	63
22. Čamac za spasavanje	66
23. Buba u kutiji	69
24. Kvadratura kruga	72

25.	Buridan je magarac	75
26.	Ostaci bola	78
27.	Izvršena dužnost	81
28.	Scenario s noćnom morom	84
29.	Zavisnost života	87
30.	Sećanja se sastoje od ovog	90
31.	Tek onako	93
32.	Slobodna Simon	96
33.	Kabina za slobodan govor	99
34.	Ne krivite mene	102
35.	Poslednje rešenje	105
36.	Preventivna pravda	108
37.	Priroda umetnik	111
38.	Ja sam mozak	114
39.	Kineska soba	117
40.	Pobednički drveni konjić	120
41.	Plavo iskustvo	123
42.	Uzmi novac i beži	126
43.	Udar budućnosti	129
44.	Dok nas smrt ne rastavi	132
45.	Nevidljivi baštovan	134
46.	Amebeska	137
47.	Zec!	140
48.	Zli genije	143
49.	Rupa u zbiru delova	146
50.	Dobro mito	149
51.	Živeti u buretu	152
52.	Više ili manje	155
53.	Dvostruka nevolja	158
54.	Neuhvatljivo „ja“	160
55.	Održivi razvoj	162
56.	Vrtlog sveukupne perspektive	165
57.	Jedenje Tidla	168
58.	Božja zapovest	171
59.	Oči to imaju	174
60.	Uradi ono što ti kažem, ne ono što ja radim	177

61.	Mesec od sira	180
62.	Mislim, dakle?	183
63.	Bez saznanja	185
64.	Saseći u korenu	188
65.	Snaga duše	191
66.	Krivotvoritelj	193
67.	Paradoks popadoma	195
68.	Luda bol	198
69.	Užas	201
70.	Poseta inspektora	204
71.	Održavanje života	207
72.	Slobodan Persi	210
73.	Slepi miš	213
74.	Voda, svuda voda	216
75.	Gigov prsten	219
76.	Internet pamet	222
77.	Žrtveni jarac	225
78.	Kockanje s Bogom	228
79.	Paklena pomorandža	231
80.	Srca i glave	234
81.	Razum i osećajnost	237
82.	Parazit	239
83.	Zlatno pravilo	242
84.	Princip zadovoljstva	245
85.	Čovek niotkuda	248
86.	Larpurlartizam	251
87.	Pravedna nejednakost	254
88.	Totalni nedostatak opoziva	257
89.	Ubij i pusti da umru	260
90.	Nešto, ne znamo šta	262
91.	Niko neće stradati	265
92.	Samoupravljanje	268
93.	Zombiji	271
94.	Soritesov porez	274
95.	Problem zla	277
96.	Porodica na prvom mestu	280

97. Moralna sreća	282
98. Mašina iskustva	285
99. Dajte šansu miru?	288
100. Nest kafe	290
<i>Indeks</i>	293

Predgovor

Stvaralačka mašta bez razuma puko je fantaziranje, ali je razum bez stvaralačke mašte nenadahnut. Naučnici, kao i filozofi, oduvek su koristili zamišljene scenarije kako bi izbrusili ideje i pogurali ih do krajnjih granica, delom upravo iz tog razloga. Svrha takvih „misaonih oglada“ jeste da se ukloni ono što usložnjava pravi život kako bi se jasno usredsredili na suštinu problema.

Tako, na primer, moralna nedoumica iz stvarnog života uvek postane zamršenija zbog činjenica koje su svojstvene datom slučaju. Razmislimo o tome da li je konzumiranje mesa nemoralno. Ako mislite da je pogrešno jesti meso kada vam se za to ukaže prilika, mnogobrojni faktori će uticati na vaše razmišljanje. Neke životinje se uzgajaju na farmama, druge u domaćinstvima, treće se love u divljini. Neke životinje se uzgajaju na zemlji koja je nekada bila tropska šuma, dok druge slobodno pasu na neograđenim pašnjacima. Neko meso je organsko, drugo genetski modifikovano, treće transportovano sa drugog kraja sveta. Odluka o moralnoj ispravnosti zahteva da se raspletu ovi mnogobrojni elementi i, u skladu s tim, procene različite okolnosti.

Misaoni ogladi mogu da budu od pomoći jer, kao i naučni eksperimenti, imaju za cilj da izdvoje ključne varijable, određene faktore, i ispituju kako pojedinačni činioci utiču na naše poimanje sveta. Stoga, ako želimo da razmislimo o moralnoj ispravnosti konzumiranja mesa, možemo da zamislimo različite scenarije u kojima se menja jedino ono što nas zanima. Ako smo zabrinuti zbog načina na koji se postupa sa životinjama na farmama, hajde da zamislimo kakvu bi promenu donelo samo dobro postupanje prema njima. Ako razmatramo naše namere možemo se zapitati ima li razlike ako vi jedete jelo spravljeno od slučajno nastradalog

pileta, a ja od onog kome je namerno zavrnutu šija, a da su pri tom oba pileta živela na isti način.

Prednost misaonih eksperimenata nije samo u tome što su prečišćeniji od stvarnosti. Oni nam zapravo pomažu da razmišljamo o stvarima koje ne bismo mogli ili želeli da isprobamo u stvarnom životu. Ponekad zahtevaju od nas da zamislimo nešto nepraktično ili čak nemoguće, bilo za nas u ovom času ili za sve ljude u bilo kom trenutku. Iako ti ogledi od nas traže da uzmemo u obzir nešto neobično, njihova svrha je ista kao i kod svakog drugog misaonog oglada: usredsređenost na samo jednu suštinsku ideju ili problem. Ako nam u tome pomaže neki nemogući scenarij, onda ta nemogućnost ne treba da nas brine. Eksperiment je samo oruđe koje nam pomaže da razmišljamo i ne polaže pravo na to da opisuje stvaran život.

Sto scenarija u ovoj knjizi uglavnom je, mada ne i isključivo, inspirisano raspravama filozofa. Oni ponekad preispituju pretpostavke koje mi retko dovodimo u pitanje. Ponekad predlažu rešenja za neke naizgled nerešive probleme. A ponekad nam pomažu da uočimo probleme tamo gde ih nismo videli dok nam oni na njih nisu ukazali.

Ova knjiga nije ni priručnik ni zbirka odgovora na stare zagonetke, već provokacija, podsticaj na dalje razmišljanje. U komentarima koji prate scenarije, ponekad predlažem način da se neka poteškoća razreši, ili samo kontriram: na vama je da zaključite o čemu je reč.

Slično tome, literatura na koju vas upućujem je sugestivna, a ne naučna. Ponekad je veza između scenarija očigledna, drugi put je sama veza način da neki problem vidite u novom svetlu.

Ova knjiga može da podstakne raznovrsne misli, ali se u njoj nijedna misao ne okončava.

Reč zahvalnosti

Misaoni ogled broj 101: pisac prihvata dobrovoljnu podršku, pomoć i savete drugih ljudi, i zaboravlja da im iskaže zahvalnost u ovoj knjizi. Da li je samo nemaran i zaboravan, ili je takvo njegovo ponašanje za moralnu osudu?

Siguran sam da sam nešto od ta dva. Ipak, neću baš sve zaboraviti. Urednici, čiji posao podrazumeva delatnost a ne samo imenovanje, presudno utiču na konačan izgled knjige. Džordž Miler je upravo takav urednik, i njegov doprinos od samog početka do završetka rukopisa bio je nezamenljiv. Pomogao mi je i veliki broj ljudi u izdavačkoj kući Granta: Sadžida Ahmed, Luiza Kembel, Fransis Holingdejl, Gejl Linč, Anđela Rouz, Vil Salmon, Bela Šend, Kolet Vela i Sara Vosli, dok Lizi Kremer i dalje usmerava i pruža snažnu i razboritu podršku.

Kako bih izbegao da pomenem jedne a izostavim druge, voleo bih da uputim zahvalnicu svima koji su odgovorili na moja pitanja ili predstavljali izvor informacija tokom pisanja knjige. Bila bi laž reći da je takvih previše; jednostavno ih je previše za nekog ko nije dovoljno pažljiv da vodi evidenciju.

Na kraju bih želeo da zahvalim Džeremiju Stengrumu, zvanično zbog njegove inteligencije, pronicljivosti i izazovnim razgovorima, ali zapravo mnogo više zbog toga što drži da reči zahvalnosti i posvete uglavnom daju na samovažnosti i dodvoravanju, pa će se zbog ovog zaista jediti.

Beleška o izvornicima

Tamo gde ima više od jednog prepoznatljivog izvora za dati ogled, podrobnije sam ih predstavio na kraju svakog scenarija. Iako moje verzije ponekad veoma liče na izvorne ideje, važno je reći da se ipak veoma razlikuju. Čitaoci stoga treba da shvate da su me ti izvori nadahnuli za scenarije koje sam izneo u ovoj knjizi.

Tamo gde izvor nije naveden, to je uglavnom zato što je misao ni ogled inspirisan širom raspravom u kojoj ne može da se izdvoji nijedan poseban izvor. To nikako ne znači da sam bio originalan.

Neki od ovih scenarija potiču iz meni nepoznatih izvora te samo zato nisu navedeni. Bio bih veoma srećan da to ispravim u nekom od sledećih izdanja.

1. Zloduh

Da li je išta na svetu tako očigledno da se u to ne može posumnjati? Zašto je nemoguće da naši životi nisu ništa drugo do snovi, ili da je svet samo plod naše mašte? Iako se ove ideje čine neobičnim, puka činjenica da mogu da se zamisle ukazuje na to da se istinitost fizičkog sveta može dovesti u sumnju.

Postoje i druge ideje, toliko jasne i očigledne da moraju biti istinite. Na primer, bilo da ste budni ili da spavate, dva plus dva su četiri. Trougao mora imati tri stranice bez obzira na to da li svet, stvaran ili zamišljen, ima trouglove ili ne.

Šta ako vas bog ili neki moćni, pakosni zloduh zavaravaju? Zar jedan takav zloduh ne bi mogao da vas navede da poverujete kako je nešto neistinito zapravo istinito? A šta je sa čovekom koji, čuvši u snu kako zvonik otkucava četiri sata, pomisli kako je neobično to što je zvonik četiri puta otkucao jedan sat?

Ako je postojanje zloduha moguće, da li postoji išta u šta se ne može sumnjati?

Izvor: Prva meditacija iz Meditacija o prvoj filozofiji, Rene Dekart (1641)

Filozofi imaju običaj da pronađu nešto što ostali smatraju za opštepoznato, i nateraju nas da u to na kraju posumnjamo. Zakoni prirode, fizički svet, Bog, dobrota, drugi umovi, pravda, vreme – filozofi su našli razloge da u sve to sumnjaju.

Kako bi nametnuo krajnje sumnjiva obrazloženja, filozof mora da upotrebi nešto u šta ne sme da sumnja: sopstvenu sposobnost

da racionalno razmišlja. Tako na primer, može da se posumnja u stvarnost vremena zato što tradicionalni koncept vremena sadrži protivrečnosti. Te protivrečnosti podrazumevaju i narušavanje osnovnih principa logike kao što je nemogućnost da se istovremeno postoji i ne postoji. Upravo ta sposobnost prepoznavanja ove logičke protivrečnosti omogućava filozofu da rasuđuje i odbrani svoju sumnju.

Ali mogućnost da budemo pod uticajem nekog moćnog zavodljivog zloduha, koju je prvi put izneo francuski filozof iz sedamnaestog veka Rene Dekart, može nas navesti da pogrešimo ukoliko smatramo da su ovi osnovni logički principi istiniti. Možda nam se osnovni logički principi čine jasnim i očiglednim kao što je hipnotisanoj osobi jasno i očigledno da iza broja šest sledi broj osam. Zabludelim spavaču možda se čini jasnim i očiglednim da je zvonik četiri puta otkucao jedan sat, iako svi „znamo“ da je zapravo jednom otkucao četiri sata.

Ideja o zloduhu čini se malo preteranom, ali se ista sumnja može iskazati i na drugačiji način. Možda smo jednostavno ljudi i to ludilo nam ne dozvoljava da shvatimo kako drugi ljudi vide svet drugačije od nas. A možda je evolucija obdarila naše umove u osnovi pogrešnim nizom logičkih principa. Možda smo bolje prilagođeni za opstanak ako izvesne laži smatramo za „očiglednu istinu“. Zloduh je možda deo našeg DNK.

Genijalnost ovog misaonog ogleđa u tome je što, da bismo procenili njegovu verodostojnost, moramo da se oslonimo na ono jedino što ovaj ogleđ dovodi u sumnju, a to je naša sposobnost da koristimo razum. Moramo da procenimo da li smo u stanju da dobro razmišljamo, razmišljajući najbolje što možemo – zato ne smemo da se izdvojimo od urođene sposobnosti razmišljanja koju bi trebalo nepristrasno da proučavamo. To je kao da pokušavamo da procenimo ispravnost vage za merenje tako što merimo nju samu.

Možda je nagrada ovog misaonog ogleđa u sledećem: naša urođena sposobnost razmišljanja mora da se uzme kao osnova za bilo kakvo ozbiljno razvijanje misli. Možemo da dovedemo u pitanje doslednost bilo kakvog rasuđivanja ako se dublje zamislimo nad

njim, ali ne možemo da posumnjamo u ispravnost naše urođene sposobnosti razmišljanja. Najviše što možemo da kažemo za nju jeste da nas dobro služi. Da li je to dovoljno da se potvrdi naša razumnost, ili je to slabi?

Pogledati:

- 19. Bušenje mehura od sapunice
- 28. Scenario s noćnom morom
- 51. Živeti u buretu
- 98. Mašina iskustva

2. Teleportuj me...

Teletransporter je za Steliosa jedini način da putuje. Nekada su bili potrebni meseci da se sa Zemlje stigne na Mars u skućenom prostoru svemirske letelice sa ne baš slavnom bezbednosnom istorijom. Steliosov teletransporter *Ekspres* je sve to promenio. Sada putovanje traje svega nekoliko minuta, i do tog trenutka je bilo u potpunosti bezbedno.

Međutim, Stelios je suočen sa tužbom nezadovoljne mušterije koja tvrdi da ga je njegova kompanija ubila. Njegovo obrazloženje je jednostavno: teletransporter radi tako što vam skenira mozak i telo, ćeliju po ćeliju, uništavajući ih prenošenjem dobijenih podataka na Mars, da bi ponovo sastavio vaše telo na Marsu. Iako osoba na Marsu izgleda, ima osećanja i razmišlja baš kao i osoba koja je uspavana i odaslata kroz svemir, tužitelj tvrdi da se dotična osoba ubija i da se na njeno mesto postavlja klon.

Steliosu ovo zvuči apsurdno. Na kraju krajeva, on sâm je koristio teletransporter za putovanja na desetine puta i ne oseća se kao da je mrtav. Odista, kako tužitelj može ozbiljno da tvrdi da je ubijen tokom teletransportovanja kada je očigledno u stanju da svoj slučaj iznese pred sud.

Pa ipak, kada je Stelios sledećom prilikom ušao u teletransporter i spremao se da pritisne dugme koje treba da ga raščlani, za tren se zapitao da li se sprema da izvrši samoubistvo...

Izvor: 10 poglavlje, „Racionalnost i razlozi“, Derek Parfit

Od čega zavisi naše stalno opstajanje? U normalnim uslovima, rekli bismo da zavisi od neprekinutog rada našeg tela. Pošto hipotetički ne postoji nijedan deo tela koji ne bi mogao biti zamenjen sintetičkim delom, to onda nije nužno istinito. Zar nije pre istina da postojimo zato što naša svest traje? Dan kada se niko ne probudi misleći da sam ja, ja sa mojim sećanjima, planovima i karakterom, biće dan kada sam umro.

Teorija „psihološkog trajanja“ ličnog identiteta vezana je za intuiciju. Samo zbog naše sposobnosti intuicije možemo da razumemo priču kao što je Kafkin *Preobražaj*, u kojoj se čovek budi u telu jedne bube. Odmah shvatamo da je čovek buba jer bubu nastanjuje njegov um. Umno a ne fizičko trajanje kazuje nam da je u pitanju ista osoba.

U slučaju teleportovanja, iako nam je psihološki kontinuitet potpun kao i u običnom životu, takođe nam se čini neospornim da je stvorena kopija – klon. Klon, opet, nije ista osoba kao i ona koja je klonirana. Ista je kao što su dve skulpture izliveno u jednom kalupu identične: iste su u svim pojedinostima, ali ipak čine različite celine. Ako okrnjite jednu skulpturu, druga ostaje neoštećena.

Nije da Stelios ne zna po kom principu radi teletransporter; on jednostavno ne razume zašto je toliko važno što ga mašina, strogo uzevši, „klonira“ svaki put kada putuje. Što se njega tiče, važno je samo to da ušeta u kabinu i probudi se na drugoj planeti. Princip fizičkog mehanizma čini mu se nebitnim.

Ako vam to zvuči suviše lako, zamislite na trenutak da su vas jedne noći pre nekoliko godina kidnapovali dok ste spavali, stavili u teletransporter i osobu koja je posle toga nastala vratili u vaš krevet. Ne biste mogli znati da se to zaista dogodilo, jer bi vaše iskustvo svesnosti u životu koji vodite bilo potpuno isto kao i da se ništa nije dogodilo. Teletransportovanje, u neku ruku, čini vaš život i svet nepromenjenim.

Možda je stoga pitanje da li je Stelios klon ili „ista osoba“ sasvim pogrešno. Možda bi umesto njega trebalo da se pitamo šta je bitno u vezi s našom prošlosti i budućnosti. Moguće je da odgovor leži upravo u psihološkom trajanju, na bilo koji način.